

نرگس چم حیدری

دبیر جغرافیای منطقه ۱۴ آموزش و پرورش شهر تهران

جغرافیای پایه دهم والگوهای تدریس

چکیده

پژوهش حاضر، تأثیر استفاده از الگوی تدریس نوین در بهبود عملکرد و یادگیری درس جغرافیا را برای دانش‌آموزان دو کلاس دبیرستان‌های دخترانه شهید مفتح و فاطمیه، منطقه ۱۴ شهر تهران ارزیابی کرده است. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی با استفاده از جداول میانگین نمرات است. یکی از کلاس‌های دبیرستان شهید مفتح (کلاس ۱۰۱) و یکی از کلاس‌های دبیرستان فاطمیه (کلاس ۲۰۲) برای ارزیابی انتخاب شدند. در این دو کلاس در ترم اول بدون حضور در کلاس موضوعی بدون بازدید علمی و روش سنتی تدریس و اجرا شد. نوبت دوم در دو کلاس مورد آزمایش، همانند دیگر کلاس‌ها از روش‌های نوین تدریس، روش همیار معلم در کار گروهی، بازدید علمی، کلاس موضوعی جغرافیا استفاده و اجرا شد. در پایان هر ترم نظرسنجی انجام شد (گروه آزمایش در ترم اول) که نتیجه آن عدم رضایت از روش تدریس و علاقه به درس جغرافیا و عدم پیشرفت چشمگیر تحصیلی در درس جغرافیا را به همراه داشت. در ارزشیابی پایانی نوبت اول، دانش‌آموزان کمترین معدل را داشتند. همچنین در پایان سال تحصیلی (پس از اجرای تدریس نوین) سوالات نظرسنجی دربارهٔ درس جغرافیا از دو کلاس مورد نظر به عمل آمد که نتیجه آن علاقه به درس جغرافیا و دبیر جغرافیا بود. همچنین نمرات دانش‌آموزان کلاس مورد آزمایش رشد خوبی داشت.

کلیدواژه‌ها: الگوهای تدریس نوین، همیار معلم، کلاس موضوعی، ارزشیابی نوین

۱. مقدمه

امروزه از آموزش به مثابه یک فرایند منظم یاد می‌شود که به موجب آن، اطلاعات، مهارت‌ها و نگرش‌های دانش‌آموزان تقویت می‌شود و گسترش می‌یابد. در این فرایند، انباشت اطلاعات مورد نظر نیست، بلکه به تولید و گسترش اطلاعات و مهارت‌ها توجه می‌شود. هنر تدریس یکی از مهارت‌های مهم فنی و حرفه‌ای معلمان است که لازمه آن، توجه به تفاوت‌های فردی و شناخت روش‌های یاددهی - یادگیری کارآمد است (معمد تلاوکی و احمدی، ۱۳۸۴: ۲۹). مجموعه مهارت‌های معلمان در تلاشی خلاصه می‌شود که «تدریس» نام دارد. روش فعال تدریس به گونه‌ای است که ذهن انسان در آن فعال است و معلم شرایط یادگیری را فراهم و مهارت‌های ذهنی و قابلیت‌های تفکر را تقویت می‌کند. معلم در زمان ما نقش بزرگی بر عهده دارد (اویسی ۱۳۸۲).

از جمله نتایج تحقیقات پیشین، حبیبی (۱۳۸۸) در خصوص بررسی عملکرد معلمان در به‌کارگیری الگوهای تدریس نشان می‌دهد که آشنایی و به‌کارگیری این الگوها در فرایند یاددهی - یادگیری مدارس ما در سطحی نازل و پایین قرار دارد. حسینی (۱۳۸۶) نیز در پژوهش خود گزارش کرده که استفاده نکردن از الگوهای تدریس بزرگ‌ترین ضعف مدارس ماست و برای این مشکل الگوهای جدید تدریس باید به مدارس آورده شود. یکی از مشکلات نظام آموزشی در کشور، استفاده نکردن از الگوهای تدریس در مدارس به دلیل عدم آموزش و تجربه کافی در معلمان است. نتایج تحقیق سلیمانپور (۱۳۸۴) نیز نشان می‌دهد که میزان آشنایی و مهارت معلمان در به‌کارگیری الگوهای تدریس پایین‌تر از سطح مطلوب قرار دارد و برای رسیدن به سطح مطلوب، نیازمند برگزاری دوره‌ها و کلاس‌های آموزشی متعدد هستیم.

۲. کلاس موضوعی

یکی از روش‌هایی که می‌تواند ساختار سیستم سنتی را در هم بشکند، کلاس موضوعی است. ساختار محیطی - اجتماعی جوی است که دانش‌آموزان احساس امنیت، آرامش و اعتماد کنند و بتوانند نسبت به محرک‌های فیزیکی و عقلانی ارائه شده از طرف معلم و همسالان، واکنش مطبوع از خود نشان دهند (سامخانیان، ۱۳۵: ۱۳۸۷). وجود ویدئوپروژکتور در کلاس موضوعی جغرافیا (شکل ۱) الزامی است، زیرا مواد آموزشی درس جغرافیا فیلم و عکس مناطق و نواحی جغرافیایی و محیط زیست است که با حس بصری صورت می‌گیرد و تکمیل‌کننده فرایند یادگیری است.

شکل ۱: استفاده از ویدئوپروژکتور

در منطقه ۱۴ شهر تهران دو کلاس از مدارس شهید مفتاح و فاطمیه انتخاب شد: کلاس دهم ریاضی در مدرسه شهید مفتاح که معدل خوبی داشتند و کلاس دهم انسانی با معدل کمتر از دبیرستان فاطمیه. این دو کلاس به دلیل پرنرژژی و فعال بودن و معدل‌های خوب سال گذشته انتخاب شدند و در بین آن‌ها دانش‌آموز بسیار ضعیف نبود. کلاس‌های مورد آزمایش از ابتدای سال از حضور در کلاس موضوعی جغرافیا (که فضای شاد و جذابی دارد) محروم شدند که با اعتراض این دانش‌آموزان همراه بود. آزمون، مهرماه در یک سطح با سؤال یکسان در دو کلاس اجرا شد که در نتیجه وضعیت درسی کلاس ۱۰۱ شهید مفتاح و ۲۰۲ فاطمیه در ابتدای ترم اول در حد متوسط و قابل قبول بود (جدول ۱).

جدول ۱: وضعیت نمرات درس جغرافیا در مهرماه ۹۵

مدرسه	کلاس	تعداد	تعداد نمرات بین ۱۰ تا ۵	تعداد نمرات بین ۱۰ تا ۱۵	تعداد نمرات بین ۲۰ تا ۱۵
شهید مفتاح	۱۰۱	۲۵	۱	۱۷	۷
فاطمیه	۲۰۲	۲۵	۳	۲۲	۱۰
شهید مفتاح	دیگر کلاس‌ها	۶۰	۵	۴۵	۱۰
فاطمیه	دیگر کلاس‌ها	۳۰	۲	۲۰	۸

در مهرماه دانش‌آموزان هر دو کلاس به استفاده از کلاس موضوعی و تنوع تدریس اعتراض داشتند. در آبان‌ماه کلاس جغرافیا به روش سنتی و کلاس معمولی با چیدمان قدیمی برگزار شد که در نتیجه علاقه دانش‌آموزان به درس جغرافیا کمتر شد (جدول ۲).

جدول ۲: وضعیت نمرات درس جغرافیا در آبان‌ماه ۹۵

مدرسه	کلاس	تعداد	تعداد نمرات بین ۱۰ تا ۵	تعداد نمرات بین ۱۰ تا ۱۵	تعداد نمرات بین ۲۰ تا ۱۵
شهید مفتاح	۱۰۱	۲۵	۲	۲۰	۳
فاطمیه	۲۰۲	۳۵	۴	۲۹	۲
شهید مفتاح	دیگر کلاس‌ها	۶۰	۴	۳۹	۱۷
فاطمیه	دیگر کلاس‌ها	۳۰	۱	۱۷	۱۲

یکی از مسائلی که دانش‌آموزان مایل به تغییر آن بودند ساختار فیزیکی کلاس و نوع چیدمان کلاس بود. چگونگی آرایش کلاس ممکن است نمادی از رفتار مورد انتظار معلم باشد و طرز چیدن میز و نیمکت نیز ممکن است رفتارهای ویژه‌ای پدید آورد. اعضای گروه‌های یادگیری همیاران باید نزدیک هم بنشینند و به شیوه‌ای مؤثر به تعامل و ارتباط بپردازند. آقازاده، ۱۳۸۵: ۷۱، ۷۷ و ۸۳).

هر مدرسه‌ای به محیط منظمی نیاز دارد که دانش‌آموزان بتوانند در آن فعالیت کنند. برای موارد انضباطی و نظافت کلاس جغرافیا چند قانون وضع شد. کلاس‌های مورد آزمایش از این قوانین پیروی نمی‌کردند و قوانین کلی مدرسه و نظم و انضباطی را که معاون آموزشی مقرر کرده بود اجرا می‌کردند. اما قوانین کلاس موضوعی که دبیر مربوط آن‌ها را وضع کرده عبارت بودند از: ۱. مشارکت فعال و

شکل ۴: همیار گروه

۳. نتایج به دست آمده

تفاوت‌های کلاس‌های دیگر با دو کلاس مورد آزمایش و مقایسه روش‌های سنتی و نوین در جدول ۳ به طور مختصر درج شده است (جدول ۳).

محیط کلاس موضوعی به همراه روش‌های تدریس و ارزشیابی نوین می‌تواند برای دانش‌آموزان انگیزه ایجاد کند. حتی اگر دانش‌آموزی به درس جغرافیا علاقه‌مند نباشد می‌توان انتظار پیشرفت و ایجاد انگیزه را در او داشت. انگیزه امری است درونی که باید در دانش‌آموز ایجاد شود. معمولاً خود دانش‌آموزان انگیزه دارند، اما نسبت به چیزهایی که مورد علاقه آن‌هاست (معاونت پرورشی، ۱۳۸۹: ۳۹ و ۱۰۵). در ماه آذر ارزشیابی کلاس‌های مورد آزمایش روند منفی بود، اما در کلاس‌های دیگر، روند روبه رشد آن‌ها محسوس بود (جدول ۴).

جدول ۴: وضعیت نمرات درس جغرافیا در آذرماه ۹۵

مدرسه	کلاس	تعداد	تعداد نمرات بین ۱۰ تا ۱۵	تعداد نمرات بین ۱۵ تا ۲۰	تعداد نمرات بین ۲۰ تا ۲۵
شهید مفتح	۱۰۱	۲۵	۶	۱۵	۴
فاطمیه	۲۰۲	۳۵	۶	۲۵	۴
شهید مفتح	دیگر کلاس‌ها	۶۰	۲	۴۰	۱۸
فاطمیه	دیگر کلاس‌ها	۳۰	۲	۱۸	۱۰

قبل از شروع امتحانات نوبت اول و در آخرین جلسه فرم نظرسنجی به هر گروه داده شد (گروه‌های ۴ یا ۵ نفره) که به صورت مشورت تکمیل شد و تعداد هر نظرسنجی به تعداد نفرات گروه ضرب شد. برای همه کلاس‌ها فرم‌ها یکسان و سؤالات به صورت تستی و محدود بود (جدول ۵).

همکاری در کار گروهی؛ ۲. احترام به اعضای گروه؛ ۳. نظافت کلاس با اعضای گروه؛ ۴. ساخت دست‌سازه یا انجام پژوهش گروهی؛ ۵. رعایت چیدمان گروهی کلاس (شکل ۲).

شکل ۲: چیدمان کلاس

ارزشیابی مستمر از کلاس موضوعی بیشتر به صورت گروهی در چند مدل انجام می‌شد: ۱. همه گروه یک لیست سؤال را پاسخ می‌دادند. ۲. هر گروه که ۴ نفر عضو داشت ۴ سؤال طرح می‌کرد، اسامی طراحان سؤال مقابل آن سؤال نوشته می‌شد، سپس به گروه دیگر داده می‌شد و یک نفر بدون دخالت دیگر اعضا یکی از سؤالات را پاسخ می‌داد و نمره همان سؤال را به صورت انفرادی دریافت می‌کرد. ۳. یک سؤال مفهومی در سطح تفسیر یا مقایسه از سوی گروه‌ها طرح و به گروه دیگر داده می‌شد و برای سؤال و پاسخ، جداگانه نمره منظور می‌شد (شکل ۳).

شکل ۳: کار گروهی

روش تدریس در کلاس موضوعی به روش گروهی و TMTD^۲ یا به صورت همیار معلم اجرا می‌شد. در روش همیار در هر گروه یک نفر همیار انتخاب می‌شود و مسئولیت نظم، توضیح درس و رفع اشکال را بر عهده می‌گیرد. همیار ۱ در گروه اول حضور دارد و گروه‌بندی دانش‌آموزان با هر روش تغییر نمی‌کند. در این روش بحث کوتاه و ساده‌ای از درس جغرافیا انتخاب می‌شود و در پایان، دبیر دوباره درس را به طور کامل توضیح و ارزشیابی تکوینی را انجام می‌دهد. هر همیار گردن‌آویز شماره خود را دارد که قبل از شروع کلاس در اختیارش قرار می‌گیرد (شکل ۴).

جدول ۳: تفاوت کلاس‌های مورد آزمایش با دیگر کلاس‌ها

مدرسه	کلاس	نمایش فیلم و عکس	پاورپوینت استفاده از	تدریس روش تیمی	تدریس روش گروهی	چیدمان نعل اسبی	چیدمان گروهی	بحث‌های گروهی	بازدید علمی	محیط کاملاً جغرافیایی	ارزشیابی‌های متنوع	وسایل کمک‌آموزشی
شهید مفتح و فاطمیه	۱۰۱ و ۲۰۲	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	-
شهید مفتح و فاطمیه	دیگر کلاس‌ها	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

جدول ۵: وضعیت نظرسنجی کلاس جغرافیا در نوبت اول

مدرسه	کلاس	تعداد	آیا به درس جغرافیا علاقه دارید؟		آیا به معلم جغرافیا علاقه دارید؟		آیا شیوه تدریس جغرافیا رضایت بخش و جذاب است؟	
			مثبت	منفی	مثبت	منفی	مثبت	منفی
شهید مفتاح	۱۰۱	۲۵	۶	۱۹	۱۰	۱۵	۴	۲۱
فاطمیه	۲۰۲	۳۵	۵	۳۰	۲۵	۱۰	۴	۳۱
شهید مفتاح	دیگر	۶۰	۵۰	۱۰	۵۰	۱۰	۵۶	۴
فاطمیه	دیگر	۳۰	۲۵	۵	۲۵	۵	۲۵	۵

در امتحانات ترم اول (دی ماه) نمرات کلاس های مورد آزمایش از نمرات کلاس های دیگر و حتی نسبت به ماه مهر و آبان خود کمتر بود (جدول ۶).

جدول ۶: وضعیت معدل درس جغرافیا در نوبت اول ۹۵

مدرسه	کلاس	معدل
شهید مفتاح	۱۰۱	۱۴
فاطمیه	۲۰۲	۱۵
شهید مفتاح	دیگر کلاس ها	۱۷
فاطمیه	دیگر کلاس ها	۱۸

در نوبت دوم همه کلاس ها در هر دو مدرسه به صورت یکسان از کلاس موضوعی و روش های نوین تدریس و ارزشیابی بهره مند شدند. نمرات دانش آموزان، یادگیری و راندمان کلاس های مورد آزمایش به سرعت بالا رفت. به دلیل تعطیلات نوروز و ... آخرین آمار مقایسه ای، آزمون میان ترم اردیبهشت ماه قرار داده شد (جدول ۷) و در هفته پایانی، نظرسنجی های ترم اول دوباره انجام شد (جدول ۸).

جدول ۷: وضعیت نمرات درس جغرافیا در اردیبهشت ماه ۹۶

مدرسه	کلاس	تعداد	تعداد نمرات بین ۱۰ تا ۱۵	تعداد نمرات بین ۱۵ تا ۲۰	تعداد نمرات بین ۲۰ تا ۲۵
شهید مفتاح	۱۰۱	۲۵	۱	۱۰	۱۴
فاطمیه	۲۰۲	۳۵	۱	۲۰	۱۴
شهید مفتاح	دیگر کلاس ها	۶۰	۲	۴۱	۱۷
فاطمیه	دیگر کلاس ها	۳۰	۱	۱۲	۱۷

جدول ۸: وضعیت نظرسنجی کلاس جغرافیا در نوبت دوم

مدرسه	کلاس	تعداد	آیا به درس جغرافیا علاقه دارید؟		آیا به معلم جغرافیا علاقه دارید؟		آیا شیوه تدریس جغرافیا رضایت بخش و جذاب است؟	
			مثبت	منفی	مثبت	منفی	مثبت	منفی
شهید مفتاح	۱۰۱	۲۵	۱۸	۷	۲۰	۵	۲۱	۴
فاطمیه	۲۰۲	۳۵	۲۵	۱۰	۳۰	۵	۳۰	۵
شهید مفتاح	دیگر	۶۰	۵۵	۵	۵۵	۵	۵۶	۴
فاطمیه	دیگر	۳۰	۲۵	۵	۲۵	۵	۲۵	۵

۴. نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها

با مقایسه جداول نمرات مهر و آبان و آذر و نوبت اول ۹۵ با جدول نمرات اردیبهشت ۹۶ روند رو به رشد دانش آموزان کاملاً مشهود است. همچنین نظرسنجی حاکی از این است که دانش آموزان میل و رغبت بیشتری برای درس جغرافیا نشان می دهند و حتی نظرشان نسبت به دبیرشان تغییر کرده است. با توجه به نتایج به دست آمده، موارد ذیل در بهبود کیفیت آموزشی پیشنهاد می شود.

۱. کلاس موضوعی، محیطی شاد، آرام، زیبا و بدون استرس باشد.
۲. ارزشیابی مستمر گروهی و متنوع برگزار شود.
۳. روش تدریس گروهی یا تیمی یا روش های متنوع دیگر به کار گرفته شود.
۴. انجام تکالیف متنوع باشد که با فناوری های نوین آمیخته و برای دانش آموزان جذاب باشد.

پی نوشت ها

1. Teaching
2. Team Member Teaching Design

منابع

۱. معتمدی تلاوکی، محمدتقی و احمدی، محمدرضا (۱۳۸۴). *الگوهای نوین تدریس*، چاپ اول. تهران: انتشارات رشد اندیشه.
۲. آقازاده، محرم (۱۳۸۵). *راهنمای روش نوین تدریس (بر پایه پژوهش های مغز محور، ساخت گرای، یادگیری از طریق همیاری و فراشناخت)* چاپ اول. تهران: انتشارات آبیژ.
۳. سلیمانپور، جواد (۱۳۸۴). *مهارت های تدریس نوین*، چاپ اول. تهران: نشر احسن.
۴. حبیبی، محمد (۱۳۸۸). «بررسی عملکرد معلمان در به کارگیری الگوهای تدریس». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد ساری.
۵. حسینی، محمدحسن (۱۳۸۶). *بررسی میزان استفاده از الگوهای تدریس در مدارس راهنمایی و متوسطه زنجان*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
۶. سالمخانیان، محمدرابع (۱۳۸۷). *خلاصیت و نوآوری در سازمان آموزش*، چاپ دوم. تهران: انتشارات رسانه تخصصی.
۷. اویسی، حسین (۱۳۸۲). *جهانی شدن بیمه ها و امیدها*، چاپ اول. قزوین: انتشارات حدیث امروز.
۸. دنیلوس، شارلوت (۱۳۸۹). *نقش رهبری معلم در ساختار آموزش*. ترجمه بهمن، شهناز و مافینی، هلن (۱۳۸۹) چاپ اول. تهران: انتشارات بین المللی گاج.
۹. معاونت پرورشی و تربیت بدنی اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران (۱۳۸۹). *تربیت تحصیلی (مقطع دبیرستان)*، چاپ اول. تهران: انتشارات سازمان آموزش و پرورش تهران.